

Türkiye’de İletişim Araştırması: Nereden Nereye

Özet

Türkiye’de iletişim araştırmaları üzerinde yazılmış derli toplu bir çalışmaya ulaşabilmek halen çok zor. Böyle bir çalışmanın neden yapılmadığı ise, üzerinde dikkatle durulması gereken bir olgu. Betimleyici nitelikte olan bu çalışmada, Türkiye’de iletişim araştırmalarının temelini atan sosyal bilim araştırmalarının olup olmadığının gözden geçirilmesi yanında dört ayrı değişken kullanılarak iletişim teknolojisi, iletişim tarihi, iletişim eğitimi, iletişim mesleği/iletişim profesyonelleri, Türkiye’de iletişim araştırmalarının nereden nereye geldiğinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılıyor.

Oya Tokgöz

*Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi*

Communication Research in Turkey:

From Its Beginning

Abstract

It is still difficult to find a comprehensive study on communication research in Turkey. We must consider the reasons of this neglect. The present qualitative study reviews the origins of communication research in Turkey and attempts to discuss the basic trends in the development of communication research in Turkey by using four variables: Communication technology, communication history, communication education and communication profession.

Türkiye’de İletişim Araştırması: Nereden Nereye¹

¹
3-5 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan I. Ulusal İletişim Sempozyumu’nda sunulan tebliğ için hazırlanmış özgün çalışmanın bir özeti.

I- Çalışmanın Metodolojisi

Türkiye’de iletişim araştırmaları üzerine yazılmış derli toplu bir çalışmaya ulaşabilmek halen çok zor. Böyle bir çalışmanın neden yapılmadığı ise, üzerinde galiba çok dikkatle düşünülmesi, kafa yorulması gereken bir olgu. Henüz Türkiye’de ilk iletişim araştırması kim tarafından, ne zaman, neredé yapıldı sorularına yanıt bulmak için zaman çok erkendir. İletişim araştırmalarının gelişme çizgisi üzerinde derinliğine pek çok araştırma yapılmalı, elde mevcut bulunan araştırmalar farklı bakış açılarına göre tekrar tekrar değerlendirilmelidir. Ancak, bundan sonra gerçek kestirimlerin yapılması mümkün olabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de iletişim olgusu ve bununla bağlantılı olarak iletişim araştırmalarının nereden nereye geldiğinin az veya çok, iyi veya kötü bir değerlendirmesini yapmak. Yalnız, böyle bir çalışmada çerçeveyi çizmek ve çıkış noktası bulmak gerçekten çok önemli.

Bir yaklaşım biçimi çalışmanın çerçevesini iletişim olgusu ve iletişim araştırmaları ile çizmek şeklinde karşımıza çıkarken, diğer bir yaklaşım biçimi ise iletişim araştırmalarını çalışmanın çıkış noktası olarak ele almak olabilir. Orta yolu seçtiğimizde ise, Türkiye’de sosyal bilim araştırmalarından bazılarını "neden" ve "niçin" iletişim araştırmaları olarak kabul etmek gerektiğinin sorgulanması gerekiyor.

Bu noktada ise başka bir açmaz ile karşılaşyoruz. Yazılı malzeme olarak "şu" veya "bu" var demek yetmiyor, çok bilinmeyenli bir denklemi çözmeye ile karşı karşıya kaldığımız açık seçik ortaya çıkıyor. Türkiye’de iletişim araştırmaları vardır ön kabulüyle işe başlamak ise en tutarlı yol olarak görünüyor. Böyle bir ön kabul ile birlikte, belirlenecek zaman kesitlerinin yanında, hangi soruların nasıl ve niçin kullanılacağı, çalışmanın yerli yerine oturtulabilmesi için zorunlu oluyor.

"Hangi tarihler arasında veya zaman kesiti içinde bu çalışmayı yaparsak, Türkiye üzerine iletişim araştırmaları bakımından bir değerlendirmeye ulaşabiliriz?" Aslında böyle bir soruya gerçekten yanıt bulabilmek haylice müşkül. Anglo-Amerikan iletişim araştırmaları için kullanılan zaman kesitlerini Türkiye’ye uyarlamak ilk bakışta pek mümkün görünmüyor. Yalnız 20. yüzyıl içinde Türkiye’de iletişim araştırmaları yapıldığı ön kabulüyle işe başlanıldığında, bu yüzyıl içinde zaman kesiti olarak "Osmanlı" ve "Cumhuriyet" dönemlerini kullanmak bir çıkış yolu olarak tutarlıdır denilebilir.

20. yüzyılda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri içinde envanter çıkaran bir çalışmanın yapılabilmesi bakımından, bazı değişkenlerin seçilmesi, bu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisine de bakılması gerekiyor. Genelde bütün iletişim araştırmalarında kullanılan temel değişkenler olan iletişim teknolojisi, iletişim tarihi, iletişim eğitimi, iletişim mesleği/iletişim profesyonelleri ilişkisinin, bu çalışmada kullanımının tutarlı olabileceği görüşünün yanı sıra Tür-

kiye'de iletişim araştırmalarının temelini atan sosyal bilim araştırmalarının iletişimle ilgili yönlerinin olup olmadığının da gözden geçirilmesinin gerekliliği üzerinde durulması da zorunlu oluyor.

Soyuttan somuta veya genelden özele gidildiğinde, yine bazı sorulara yanıt aranmalı. "Türkiye'de ilk iletişim araştırması kim tarafından, ne zaman ve nerede yapıldı?" "Günümüzde iletişim araştırmaları olarak neler yapılmaktadır?" "İletişim araştırmalarının bugünkü konumu nedir?" Bu gibi sorulara bir solukta yanıt bulabilmek gerçekten çok güç. Çok bilinmeyen husus olduğu ise ortada. Bu nedenle bu sorulara yanıt bulabilmenin en kolay yolu iletişimle ilgili değişkenleri kullanarak bir çözümleme yapmak olarak beliriyor.

Betimleyici nitelikte olan bu çalışmada, dört ayrı düzeyden -iletişim teknolojisi, iletişim tarihi, iletişim eğitimi, iletişim mesleği/iletişim profesyonelleri ilişkisi- yaklaşarak Türkiye'de iletişim araştırmalarının nereden nereye geldiğinin değerlendirilmesi yapılıyor denilebilir. İlk deneme olduğu için, aksayan, eksik kalan yönlerinin olacağı, bazı sorulara yanıt bulunamayacağı ise ortada. Daha sonra yapılacak çalışmalar, hiç kuşkusuz envanter niteliğinde olan bu çalışmayı zenginleştirebilecektir.

II- Türkiye'de İletişim Araştırmalarının Alt Yapısını Hazırladığı Kabul Edilebilecek Sosyal Bilimler Alanında Yapılan Çeşitli Çalışmalar

Bu gibi çalışmaları gözden geçirmek bakımından hem belirli zaman kesitlerini kullanmak hem de değerlendirilmeye alınan araştırmaların kimler tarafından, ne zaman ve nerede yapıldığına bakmak zorunluluğu bulunuyor. Bu nedenle, genel bir saptamayla işe başlamak tutarlıdır denilebilir:

Toplumsal olaylar ve bunlara bağlı olan toplumsal değişmeler gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde iletişim konusundaki bilgi birikimini etkilemiştir.

Böyle bir saptama üzerinde derinleşmesinde ise zorunluluk var. Türkiye'de Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılmış sosyal

bilim araştırmaları içinde sosyoloji, siyaset bilimi, sosyal psikoloji ve psikoloji araştırmalarına bakmak, bu saptamanın derinleştirilmesi bakımından çıkış yollarından bir tanesi. Tarih, ekonomi tarihi, felsefe disiplinlerini anınlara katma ise, çalışmanın zenginleşmesine hiç kuşkusuz daha fazla katkı getirebilir. Anglo-Amerikan ana akım iletişim araştırmalarının temelini sosyoloji, siyaset bilimi ve sosyal psikolojiden gelen bilim adamlarınca atıldığı dikkate alınınca², Türkiye'de iletişim araştırmaları bakımından böyle bir ilişkinin bulunabilirliğinin, bu çalışmada temel arayış olarak kabul edilmesinin yerinde olacağı ön kabulüyle işe başlamak tutarlı görünüyor.

Yukarıdaki saptama üzerinde derinleşildiğinde ise, sosyal bilim alanında, özellikle sosyoloji disiplini dikkate alındığında yapılan çalışmaların, genelde Türkiye'deki bilgi birikimine katkısının, Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında az olduğunu söylemenin gerekli olduğu üzerinde önemle durmak ise şart. Katkının az olması, iletişim alanı ve bununla bağlı olarak iletişim araştırmalarının yapılmasını doğrudan engellemekle birlikte, bu alanın başlangıçta zayıf ve güdük kalmasını da beraberinde getirdiğini söylemek yanlış değil.

Bu noktada, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde yapılan ülkenin toplumsal yapısını değerlendiren araştırmalara iletişim olgusunu ve sürecini anlamak bakımından başvurmak gerekiyor. Osmanlı döneminde bu konulara kafa yoranlar, sosyolojik sorunları ülkenin genel sorunlarının bir sonucu olarak algıladıkları gibi, toplumun tüm sorunlarını çözmeyi de amaçlıyorlardı. Halbuki, Cumhuriyet döneminde sosyal sorunlar içinde iletişim sorunlarını değerlendirme yavaş da olsa gündeme gelmeye başlıyor.

Osmanlı dönemi bakımından ulaşılabilen sosyal bilim çalışmalarının hepsinin günlük siyasetle iç içe geçmiş oldukları kolaylıkla görülebiliyor (Toprak, 1988). 20. yüzyıl başında LePleyci ve Durkheimci kuram ve yöntemlerle Türkiye'de sosyoloji çalışmalarını başlatan Ziya Gökalp ile Prens Sabahattin bu çerçevede düşünülebilir. Sosyolojinin iktisat ile ilişkisini vurgulayan Ziya Gökalp, devlet yapıları ile toplum yapıları arasında ilişki kurarken (Kongar, 1982) Prens Sabahattin'in bir siyasal mücadele adamı olarak, toplumsal yapı ve Osmanlı toplumsal yapısı hakkındaki görüşlerinin

² Anglo-Amerikan ana akım iletişim araştırmaları, siyaset bilimi, sosyoloji ve sosyal psikolojiden gelen Harold Lasswell, Paul Lazarsfeld, Carl Hovland ve Kurt Lewin gibi araştırmacılarla başlamıştır.

3
1933 yılında Darülfünun tasfiye edilerek, yerine İstanbul Üniversitesi kurulurken, 9 Ocak 1936'da DTCF Ankara Üniversitesinin başlangıcı olarak eğitim ve öğretime açılmıştır. DTCF'nin Felsefe bölümünde ders veren öğretim üyelerinin çoğu ABD ve Alman üniversitelerinden doktoralarını almışlardır.

yanı sıra bireyci ve bütüncül toplumlar hakkındaki görüşleri de önemlidir (Erkul, 1982).

Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in 20. yüzyılın ilk yirmi yılında Türk sosyolojisine yaptıkları katkıların toplumun günlük sorunlarıyla ilgili olması, iletişim sorunlarıyla ilgilenmemeleri, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de toplumsal alanda izlenen gelişme çizgisinin daha da dikkatle gözden geçirilmesini beraberinde getiriyor. Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemi arasında belki bilimsel anlamda kopukluk yok, fakat tarihsel kesitler olarak ayrı ayrı değerlendirilmesi zorunlu.

Bu noktada Ankara ve İstanbul üzerinde durmak, iki kenti ayrı ayrı değerlendirmek tutarlıdır. Cumhuriyetle birlikte Ankara başkent olunca bir anlamda İstanbul dışını temsil etmeye, bir simge olarak yeniyi ve çağdaşı göstermeye yöneliyor. İstanbul ise, eskiyi ve Osmanlı geleneğini yansıtır duruma düşüyor. Bu durum belki adı konmamakla birlikte, Türkiye'de sosyoloji çalışmaları ile tarih çalışmalarının bir türlü barışamaz duruma düşmesine neden oluyor (Kayalı, 1994). Bu nedenle, sosyoloji alanında yapılan çalışmalarda olduğu kadar, siyaset bilimi ve sosyal psikoloji alanındaki çalışmalar bakımından, İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde yapılan çalışmaları da ayrı ayrı değerlendirmek gerekiyor.

Gerçekten de 1930 ve 1940'lı yıllarda gerek İstanbul Üniversitesi'nde gerekse Ankara Üniversitesi'nin başlangıcını teşkil eden Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde³, sosyoloji kuram ve yöntemleri üzerinde çalışıldığı, hatta iletişimle ilgili konulara dolaylı da olsa değinildiği görülebiliyor. Bununla birlikte, sosyal bilim alanında bir kaygı gözlemlendiği çok açık ve seçik ortada. Bu durumun nedenleri irdelendiğinde ise, iki temel soruna parmak basmak gerekli:

1- Türkiye'de sosyal bilim alanında yazılan kuramsal metinlerin sayısı az. Tarih, sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi üzerine fazla çalışma yok. İletişimle ancak adı konmadan dolaylı surette ilgileniliyor.

2- Türkiye'de sosyal bilimler alanında yapılan çeviriler çeşitlilik göstermiyor. Dar bir alana sıkışıp kalmış gibiler. Özellikle, 1940'lı

yıllarda ampirik çalışmaların yaygınlık kazanmasıyla, bu durumun bağlantısı olduğunu söylemek mümkün.

Sosyoloji alanında Ziya Gökalp ile Prens Sabahattin'den sonra konuyla ilgili olarak karşımıza çıkan ilk isim, İstanbul Üniversitesi'nden Hilmi Ziya Ülken oluyor. Ülken, İstanbul'da 1930'lı yıllarda Darülfünun'da başlayarak, daha sonra İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji kuram ve yöntemleri, toplumsal düşünce tarihi, toplumsal yapı çalışmaları üzerinde yoğunlaşıyor. Türkiye'deki idealizm ve pozitivizm eğilimlerini irdelediği gibi, yaptığı araştırmalarının yaygınlığı sayesinde Türkiye'de sosyoloji konusunda yaklaşımların çeşiklerini de aşabiliyor.

1930'lu ve 1940'lı yılların Türkiye'sinde tarihsel maddeci olduğunu belirten Hilmi Ziya Ülken, sosyoloji alanında kuramsal çalışma yapılmasının zorunluluğu üzerinde önemle duruyor. 1940'lı yıllardan itibaren, tarihe yönelmeyi önerirken, güncel siyasetin tuzağından kurtulularak, sosyoloji çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyor (Uygun-Özer, 1982). Hilmi Ziya Ülken'in sosyoloji çalışmaları yaparken, iletişim çalışmalarına üç yönden katkısının olduğunu söylemek ise hiç de yanlış değildir.

Hilmi Ziya Ülken, toplumsal olgu, toplumsal olay kavramlarına açıklık getirmeye çalışırken, toplumsal kurumu "içtimai rabitalardan doğan şekiller" olarak tanımlıyor. Ayrıca, toplumsal ilişki/toplumsal yapı kavramlarına önem vererek, toplumsal ilişkilerin nasıl ortaya çıktığına da değiniyor. Yüz yüze ilişkileri ve grup ilişkilerini gayet iyi bir şekilde değerlendiriyor.

Psiko-sosyal ilişkiyi toplumsal ilişkinin temelinde görerek, psiko-sosyal ilişkinin bireysel farklılıklar üzerinde kurulduğuna da dikkat çekiyor. 1942'de yazdığı "Sosyolojinin Mevzuu ve Usulu" adlı makalesi ve 1955'te yazdığı "Sosyolojinin Problemleri" adlı kitabında, toplum ve toplumsal ilişkileri psiko-sosyal ilişkilerle değerlendirirken, iletişim olgusuna adını koymadan değiniyor (Uygun-Özer, 1982). Bu iki çalışmasının, aynı yıllarda ABD'de yürütülen ana akım çalışmalarında yer verilenlerle tutarlı olduğu ortada.

4
Ülken, Hilmi Ziya (1942).
Şeytanla Konuşmalar.
İstanbul: Ülkü Matbaası.

5
İletişimle doğrudan ilgili
kabul edilmiş olan
makaleler, Hilmi Ziya
Ülken'in bibliyografyasından
çkarılmış, özgün metinleri
görülmemiştir.

6
DTCF'de 1948 yılında
yapılan tasfiye için bakınız
(Kayalı, 1994: 166-167).

Hilmi Ziya Ülken'in iletişime ikinci önemli katkısı ise, 1940'lı yıllarda Türkiye'deki toplumsal ortamı ve bunun içinde yer alan iletişim ortamını siyasal hiciv yönünden eleştirerek getirdiği katkılarıdır. 1942'de yazdığı "Şeytanla Konuşmalar" adlı kitabında Türkiye'de düşünsel açıdan patolojik bir durumun yaşandığına değinen Hilmi Ziya Ülken, toplumsal yapıdaki değişiklikleri hicvederek dile getirmek istiyor⁴.

Hilmi Ziya Ülken'in iletişimle doğrudan ilgisi ise 1940'lı yılların sonundan başlayarak ortaya çıkmaktadır. 1947-1949'da Sosyoloji dergisinde yayınlanan "İnsani İlimler Mümkün müdür?" adlı makalesi, 1951'de Sosyoloji Dünyası Dergisi'nde yayımlanan "Radyonun İçtimai Tesirleri Üzerinde Sosyolojik Anket" adlı makalesi ve 1954-1955'te Siyasi İlimler Mecmuası'nda yayımlanan "Cemiyette İlk Basın Hareketleri" adlı makaleleri bu durumun tipik örnekleridir⁵. Her üç çalışmasıyla Hilmi Ziya Ülken, iletişim konusunu gündeme getirirken, iletişimin toplumsal yönü yanında iletişim teknolojisi/iletişim tarihi ilişkisi üzerinde duruyor. Neden bu konuları değerlendirme gereksinimi duyduğu ise, hiç kuşkusuz ayrı bir çalışma konusudur.

1930'lu yılların sonu ile 1940'lı yılların ortalarına kadar, Ankara'da Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nün dört öğretim üyesinin çalışmaları Hilmi Ziya Ülken'in getirdiği katkılar kadar önemlidir. İstanbul Üniversitesi mezunu olmakla birlikte, Behice Boran, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif Başoğlu ve Pertev Naili Boratav Ankara'da İstanbul'a rakip çalışmalar üretmişlerdir denebilir. Boran, Berkes, Başoğlu ve Boratav'ın çalışmaları, daha önce Türkiye'de çok az örneği bulunan ampirik sosyoloji, sosyal psikoloji ve folklor çalışmalarını yaygınlaştırma yönündedir. Ne yazık ki, dört öğretim üyesinden Başoğlu kendi isteğiyle ABD'ye giderken, üç tanesi ise DTCF'den 1948 yılında tasfiye edilmişlerdir⁶.

Niyazi Berkes ile Pertev Naili Boratav'ın çalışmalarında bilgilendirmeye yönelik özellikler ağır basarken, her iki bilim adamı bilimin dar anlamda siyaset doğrultusunda oluşturulmasına karşı eleştirel bir tutum takınmaktadırlar. Pertev Naili Boratav yaptığı folklor çalışmalarıyla, halkbilim alanında olduğu kadar iletişim ta-

rihi araştırmaları için de popüler kültür çalışmalarının öncülüğünü yapmıştır. Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu ve kısmen Niyazi Berkes'in çalışmalarında ulaştırmanın yanı sıra kültür konularına ve iletişim araçlarıyla ilgili görüşlere yer verdikleri görülmektedir.

Behice Boran, 1945'te yayınlanan "Toplumsal Yapı Araştırmaları" adlı kitabında⁷ makro boyutta toplumsal yapının değişim sürecinde iletişim ve ulaşım koşullarının maddi belirleyiciliklerini ele alırken, mikro boyutta geleneksel toplumsal yapı içinde kişiler arası iletişim olarak adlandırılan ve fiziksel olarak birbirine yakın olan insanlar arasında yüzyüze iletişimin ve onların oluşturduğu küçük grupların kendi içlerinde ve birbirleriyle devam eden iletişimlerini gözlemlemiştir. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin neler olduğuna ilişkin tartışmaları adeta öngören sorunsala Türkiye bağlamında değinen Behice Boran, ekonomi-politik bir çizgide ulaştırma ve iletişim yaklaşımını değerlendirmiş, yapısal-ışlevselci bir çalışma yöntemi kullanmıştır (Keleş-Dursun, 1999).

Behice Boran gibi ampirik köy araştırmaları yapan Niyazi Berkes, "köylünün sosyal yaşantısının çağın gereklerine uygun hale getirilmesi ancak modern tekniğin köye girmesi ile mümkündür" demekle birlikte, hiçbir zaman Boran kadar değerlendirmelerinde ayrıntıya inmemektedir (Özer, 1982). Niyazi Berkes sosyoloji araştırmalarının yanında kendini güncel siyasetin dışında tutarak siyaset biliminin konularıyla da ilgilenmektedir⁸. 1939'da Sosyal İlimler Mecmuası'nda "propaganda" konusunda bir makale yazmış, bu makaleyi 1942'de yazdığı "Propaganda Nedir?" kitabı ile 1946'da yazdığı "Siyasi Partiler" kitabı izlemiştir.

Niyazi Berkes, iletişimle belki dolaylı olarak ilgilenirken, kendi deyimiyle "ekonomi tarihçisi" olarak Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze dek geçirdiği değişimleri inceleyen bir yazardır. Bu bağlamda, "Türkiye'de Çağdaşlaşma" ve "Türk Düşününde Batı Sorunu" adını taşıyan kitaplarıyla Niyazi Berkes, Türkiye'de iletişim tarihi konusunda başvurulacak önemli bir kaynak kişi niteliğindedir⁹.

7
Behice Boran'ın Toplumsal Yapı Araştırmaları kitabı, ampirik olarak yapılmış köy araştırmaları sonucu yazılmıştır. Daha fazla bilgi için, Ali Erkul ve Aytül Kasapoğlu'nun çalışmalarına bakınız.

8
Fazla bilgi için bakınız
(Kayalı, 1994: 146).

9
Niyazi Berkes için ayrıntılı bilgi, Aytül Kasapoğlu, ve Emre Kongar'ın hazırladığı çalışmalardan alınabilir.

Sosyolojiden sonra, sosyal psikoloji alanında üzerinde önemle durulacak olan isimler Ankara'da DTCF'den Muzaffer Şerif Başoğlu veya dünya literatüründeki adıyla Muzaffer Şerif ile İstanbul Üniversitesi'nden Mümtaz Turhan'dır. Sosyal psikolojiyle uğraşmalarına karşın her iki bilim adamının, iletişim olgusuna doğrudan katkıları bulunmaktadır. Muzaffer Şerif Başoğlu, bireye sosyo-psikolojik açıdan bakarak, insan davranışını bir sosyal etkileşim halinde bulunan uyarıcılar çerçevesinde inceler. Mümtaz Turhan ise kültür, kültürel gelişme içinde iletişimle ilgili gereksinmelere değinir.

Muzaffer Şerif Başoğlu'nu, DTCF'de Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav'la birlikte değerlendirmek anlamlıdır. Bireye sosyo-psikolojik açıdan bakan "sosyal etkileşim kuramı" üzerinde yoğunlaşması yanında Muzaffer Şerif Başoğlu, II. Dünya Savaşı sırasında kesinlikle ırkçılığa karşı bir tutum takınmış bir bilim adamıdır. 1943'de yayınlanan "İrk Psikolojisi" adlı kitabında ırkçılık sorununu sosyal antropoloji açısından değerlendirirken, Türkiye'yi somut anlamda tehdit eden ırkçı düşünce ve eylemlere dikkat çekmek istemiştir. 1945 yılında ise, güncel sorunları irdeleyen "Değişen Dünya" adlı çalışmasını yayınlamıştır (Bozkurt-Şimşek, 1988).

"İrk Psikolojisi" kitabıyla derslerinde sosyal propaganda yaptığı gerekçesiyle göz altına alınan Muzaffer Şerif Başoğlu, 40 gün gözaltında kalarak tahliye edilir. Kendisine gözaltındayken ABD'de öğretim üyeliği yapması için burs teklifi gelmesi, ayrıca Amerikan Hükümeti tarafından Hadley Cantrill'le bir kitap yazması için iki yıllık burs verilmesi üzerine 1945 yılı başında ABD'ye gider, Türkiye'ye bir daha hiç dönmez.

Muzaffer Şerif Başoğlu'nun iletişim ve iletişim araçlarının toplumsal değişme üzerindeki etkilerini tutum değişmesi boyutunda ele aldığı çalışması, 1948 yılında ABD'de yayınlanan "*An Outline of Social Psychology*" adlı kitaptır. Bu kitabında, iletişim ve propaganda tekniklerinin birey üzerindeki kısa dönemli etkilerini tek yönlü iletişim şeklinde irdeleyen araştırmaları eleştirir, gerek kendi çağdaşları gerekse, daha sonrakilerce vurgulanan çift yönlü bir iletişim modeli önerir (Bozkurt-Şimşek, 1988).

Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi olan Mümtaz Turhan, deneysel psikolog olmakla birlikte, bazı çalışmalarının iletişimle ilgili olduğu söylenebilir. Türkiye'de "milliyetçi-muhafazakar" çizginin ateşli bir savunucusu olmakla birlikte, kültür, kültürel değişme, batılılaşma üzerinde durmuş, köy araştırmaları da yapmıştır. Mümtaz Turhan, kültürün ortaya çıkışını, belli insan gereksinmelerinin karşılanması ile açıklamaktadır (Kongar, 1988). Özellikle içtimai (toplumsal) gereksinmeler konusunda yazdıkları, iletişimle çok yakından ilişkilidir.

Mümtaz Turhan 1951'de yazdığı "Kültürel Değişmeler" adlı kitabında bireyin toplumsal gereksinmeleri arasında bugünkü dile uyarlısarak, eğlence/dinlenme, sanat/edebiyat ve dinsel etkinliklere işaret ederek, insanın boş zamanını değerlendirmek yönünden giriştiği etkinlikleri dile getirmektedir. İletişime diğer bir katkısı ise, 1941 yılında yazdığı, "Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Tecrübi bir Tetkik" adlı kitabıyla, 1961 ve 1966 yılında İngilizce olarak kaleme aldığı insanın yüzündeki ifadeleri değerlendiren makalelerdir. Bu makaleleriyle deneysel psikolojiden yola çıksa bile, Mümtaz Turhan'ın sözlü olmayan iletişime olan katkısı yadsınmaz¹⁰.

Ziya Gökalp, sosyoloji/ iletişim açısından olduğu kadar siyaset bilimi/iletişim açısından da ilk Türk düşünür olarak karşımıza çıkar. Toplumsal felsefecilikten kendini kurtaramayan Gökalp giderek işi resmi ideolojüğe kadar dönüştürebilmiştir. Osmanlı döneminde siyasal düşünce, siyasal gücün kullanılması ve otoritenin kabulü üzerinde durur, bunun özünde ise siyasal felsefecilik yatmaktadır (Abadan-Unat ve Sarıbay, 1986).

Cumhuriyetten sonra siyasi ilimlerin bir disiplin olarak gelişmediğini söylemek gerekir. 1948 yılında Siyasal Bilgiler Okulu'nun Ankara Üniversitesi içinde Fakülte olarak dahil edilmesinin kabulüyle birlikte, Siyasal Bilgiler Fakültesi, "siyasi ilimlerin" bilimleşmesi yönünde öncü olduğu gibi, siyaset sosyolojisinin bir disiplin olarak benimsenmesini de sağlamıştır. Fakülte programında bulunan derslerde, işlenen konular hukuk ve kamu yönetiminden çok siyaset bilimine doğru yönelirken, yeni kavramlar kullanılmaya başlanmıştır.

10 Mümtaz Turhan'ın iletişimle ilgili çalışmaları, Emre Kongar'ın verdiği kaynakçadan çıkarılmış, özgün metinlere inilmemiştir.

11
Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Partiler, 1952; Arif Payaslıoğlu, Siyasal Partiler, 1952 kitapları tipik örneklerdir.

Siyaset alanının bilimleşmesinde SBF'de Bahri Savcı, Yavuz Abadan'ın katkıları yanında, İstanbul Üniversitesi'nde Tarık Zafer Tunaya'nın katkısı önemlidir¹¹. 1952 yılında TODAİE'nin kurulmasıyla birlikte kamu yönetimi popülerlik kazanırken, SBF'de örgüt sosyolojisi ile birlikte siyaset sosyolojisi gündeme gelmeye başlamıştır. 1959-1960 ders yılında Amerikan Yardım Programının bir sonucu olarak New York Üniversitesi'nden gelen uzmanlarla birlikte SBF'nin ders programları gözden geçirilmiş, siyaset bilimine Anglo-Amerikan kuramları ve kavramları iyiden iyiye yerleşmiştir.

1950-1960 dönemi aslında sosyal bilimler açısından olduğu kadar siyaset bilimi açısından da kısır bir dönem olarak nitelenebilir. Bu dönemde ve 1960'lı yıllara doğru Türkiye içinde gerek Türk bilim adamları gerekse Türkiye'ye gelen yabancılar ampirik köy araştırmalarıyla uğraşırken, ABD'de Türkiye'yi konu alan, iletişim konularına da değinen ampirik araştırmaların yapıldığı görülmektedir. 1960'lı yıllarla birlikte, 1961 Anayasası ile kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın ilk beş yıllık kalkınma planı için SBF'li öğretim üyelerine ve yabancı uzmanlara iletişim olgusunu artık adını koyarak değerlendiren ampirik araştırma yaptırdığı veya kurumun kendisinin ampirik araştırma yaptığını söylemek gerekir (Abadan-Unat ve Sarıbay, 1986; Tokgöz, 1986; Akşit, 1986).

III- Türkiye'de Yapılan İletişim Araştırmalarını Çeşitli Değişkenler İtibariyle Değerlendirme

3.1 İletişim Teknolojisi Yönünden Yapılan Çalışmalar

Elde bulunan yazılı kaynaklar gözden geçirildiğinde yapılacak ilk saptama gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde iletişim teknolojilerinin geç olarak benimsenmesinin başat bir olgu olarak karşımıza çıktığıdır. Bu olgu, Türkiye'deki iletişim araştırmalarının alt yapısını oluşturması nedeniyle belirleyici olma özelliğini içinde barındırmaktadır. İletişim teknolojilerinin benimsenmesi yönünden yazılı kaynaklar tarandığında, konunun ya iletişim teknolojisi/iletişim tarihi boyutunda ya da iletişim teknolojisi/sosyoloji boyutunda ele alındığı görülmektedir. Bu nedenle, ile-

tişim teknolojisi değişkeninin iletişim araştırmaları boyutunda değil, fakat Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde teknolojilerin benimsenmesi boyutunda ele alınması tutarlıdır. Daha başka bir deyişle, iletişim teknolojisi, iletişim tarihi değişkenlerini birlikte ele almak gereklidir.

İletişim teknolojilerinin benimsenmesi sorununa ayrıca kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen meslekler boyutunda bakmak zorunludur. Araçsal bir yaklaşımla yapılan değerlendirmeler ise iletişim araçlarının -matbaacılık, gazetecilik, fotoğrafçılık ve sinemacılık- Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminde nasıl bir gelişim çizgisi izlediği sorusunu beraberinde getirmektedir. İletişim teknolojisi/meslek ilişkisi mesleki uygulamalar kadar, kuramsal olarak bu ilişkinin irdelenmesini zorunlu kılmaktadır¹².

Bu iki yaklaşım biçiminin tarihsel kesitler itibariyle irdelenmesi, konuya iletişim, sosyoloji, siyaset bilimi boyutunda bakmanın yanında, iletişim ekonomisi bakımından değerlendirilmesine bizi götürmektedir. İletişim teknolojisi/iletişim ekonomisi bakımından yapılmış çalışmaların ancak 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren ortaya çıktığı görülürken, halen araştırma sayısının az ve sınırlı olmasına karşın konuyla ilgilenenlerin olması, işin umut verici yanını oluşturmaktadır¹³.

3.2 İletişim Tarihi Yönünden Yapılan Çalışmalar

İletişim tarihi üzerinde yapılan iletişim araştırmaları dikkate alındığında, elde bulunan yazılı kaynakların üç ayrı çerçeveden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Birinci çerçeve itibariyle, siyasal gelişme iletişim ilişkisine bakabilmek için Osmanlı döneminden itibaren Batılılaşma yönünde sürdürülen çabaları irdelemek zorunludur. İkinci çerçevede ise, Türkiye'de modernleşme sürecinin aşamalarını anlayabilmek için sosyoloji ve siyaset bilimi kavramlaşmalarını gözden geçirmek gereklidir. Üçüncü çerçeveyi ise, Türkiye'ye iletişim teknolojilerinin girişi ile iletişim tarihi arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak oluşturmaktadır.

Gökalp sosyolojisinin açtığı Türk ve İslam kültürü ve kimliği içinde kalınarak Batının endüstrisini, teknolojisini ve bilimini alma

12
İletişim teknolojisi/iletişim tarihi ilişkisini irdeleyen, fakat iletişim tarihi gözlüğü ile konuya bakan pek çok araştırma vardır. Kuramsal olarak irdeleme ancak 1980'li yılların ikinci yarısında başlamıştır denilebilir.

13
İletişim teknolojisi/ekonomi ilişkisi yönünden çalışmalara örnek olarak Aydın Uğur ve Haluk Geray'ın SBF'de yaptıkları doktora tezleri verilebilir.

14
1968-1969 akademik yılında ABD'de Boston University School of Public Communication'da yüksek lisans tezini yazarken, Ahmet Emin Yalman'ın doktora tezinden yararlanma fırsatını bulmuştum.

15
İletişim tarihi yönünden en çok özgün çalışmaya Türkiye'de basın tarihi alanında rastlamak mümkündür. Sinema tarihi basın tarihi çalışmalarını izlerken, radyo, televizyon tarihi yönünden yapılmış bulunan çalışmanın sayısı sınırlıdır. Yayın listesi çok uzun olduğu için burada verilmemektedir.

yaklaşımı, 1930-1950 yılları arasında Türkiye'de kültür, felsefe ve din araştırmalarında kendini duyururken, yapılan araştırmalarda dolaylı olarak iletişim tarihi /iletişim teknolojisi ilişkisine yer verildiği görülmektedir (Akşit, 1986). Modernleşme, az gelişmişlik, tabakalaşma, kültürel kimlikteki devamlılık ve süreklilik üzerinde yapılan çalışmalarda sosyoloji, siyaset bilimi, iletişim tarihi ilişkisinin irdelediği açıktır (Abadan-Unat ve Sarıbay, 1986).

Türkiye gibi yenileşme hareketlerinin hep seçkin gruplarca gerçekleştirildiği toplumlarda, siyasal iktidarın kimler tarafından elde tutulduğu ve toplumun kimler tarafından yöneltildiği konusu, siyasal iktidar mücadelesini anlatabilmek bakımından önemlidir. Bu tür çalışmalarda ise, siyaset/iletişim tarihi ilişkisi önemli bir kesit oluşturmaktadır. Osmanlı toplumunun sınıf yapısından Türk toplumunun sınıf yapısına geçişle ilgili olarak, tabakalaşma/iletişim konusu ele alınırken, yeni ve eski orta sınıf üzerine çalışmalar da görülebilmektedir (Akşit, 1986; Abadan-Unat ve Sarıbay, 1986).

İletişim tarihi boyutunda yapılmış bazı araştırmaların ise iletişim teknolojisi/siyaset ilişkisi yanında iletişim teknolojisi/hukuk konularına da eğildiği görülmektedir. Bu çalışmalar arasında 1914'te ABD'de Columbia Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde Ahmet Emin Yalman tarafından yapılan "The Development of Modern Turkey as Measured by its Press" adlı çalışmadan söz edilmeden geçilemez. Bir basın tarihi çalışması olan Yalman'ın incelemesi, Osmanlı Devletinde basın/siyasal iktidar ilişkilerini değerlendirmektedir. 20. yüzyılın başında yapılmış bir iletişim tarihi araştırması olması bakımından Yalman'ın bu çalışmasının, hiç kuşkusuz tarihi bir önemi bulunmaktadır¹⁴.

Cumhuriyet döneminde ise belirli zaman kesitleri içinde yapılmış basın tarihi çalışmaları kadar sinema, radyo, televizyon tarihi çalışmalarından ve gazete incelemelerinden söz etmek mümkündür.¹⁵ Türk sosyal bilim literatüründe iletişim teknolojisi/iletişim tarihi ilişkisi en çok işlenen konular arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar nitelikleri itibarıyla değerlendirildiğinde, zaman kesitleri bakımından her şeyin yerli yerine oturduğunu söylemek zordur.

3.3 İletişim Eğitimi ile Birlikte Başlayan İletişim Araştırmaları

Türkiye'de iletişim eğitimine 1950 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi içinde Gazetecilik Enstitüsü kurulmasıyla başlanılmış, bu çalışmaları 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nun (BYYO) kurulmasıyla başlayan çalışmalar izlemiştir. Daha sonraki yıllarda iletişim eğitimiyle ilgili eğitim kurumları birbirinin peşi sıra kurulmuştur. Türkiye'de iletişim araştırmaları yönünden daha sağlıklı veriler sağlanması, hiç kuşkusuz iletişim eğitimi veren kurumların kuruluşu ve bu kurumlarda yapılan bilimsel çalışmaların değerlendirilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Gerçekten önce İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde 2 yıllık eğitim vermek için kurulan Gazetecilik Enstitüsü'nün ardından, 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nun kurulması, iletişim eğitimi yönünden yaptığı katkılar kadar, iletişim araştırmalarının bilimsel olarak yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Her iki kurumda ilk yıllarda ders veren öğretim üyeleri yanında, özellikle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda 1970'li yıllardan itibaren iletişim alanını ve iletişim disiplini örgütlemek yönünden, bilimsel araştırmalar yaparak alana sahip çıkmak isteyen genç öğretim üyeleri büyük uğraş vermişlerdir.

1950'li yıllardan başlayarak, iletişim eğitiminin başlamasıyla birlikte iletişim araştırmalarıyla öne çıkan iki öğretim üyesinin adından söz etmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi iletişim tarihi çalışmaları ve basın incelemeleriyle İstanbul Üniversitesi'nden Cavit Orhan Tütengil¹⁶, ikincisi ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Nermin Abadan-Unat'tır. Nermin Abadan-Unat Türkiye'de iletişim araştırmalarına Anglo-Amerikan yaklaşım biçimini ve metodolojisini getirmiştir¹⁷. Aynı zamanda, 1965 yılında UNESCO ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti'nin katkılarıyla kurulan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nun kuruluş çalışmalarına katılmış, okulda yürütülen iletişim eğitimine katkıda bulunmuş, iki kez BYYO'nun Müdürlüğünü yapmıştır.

16
Cavit Orhan Tütengil'in iletişim konusundaki çalışmaları için bakınız (Çilga, 1982: 395-432).

17
Nermin Abadan-Unat'ın iletişim konusundaki çalışmaları için bakınız Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık Nermin-Abadan-Unat'a Armağan (1989-1990).

18

Lerner, Daniel (1958). *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*. NY: The Free Press; Ward, Robert and Rustow, Dankwart (der.) (1966). *Political Modernization in Japan and Turkey*. NJ: Princeton University Press.

19

Sulhi Dönmez ve Kayihan İçel'in yazdığı basın hukuku kitapları örnek verilebilir. Türk Sosyal Bilimler Enstitüsünün aracı olduğu İzmir araştırması sonucu Oğuz Arı'nın İzmir'de Kitle Haberleşmesi isimli çalışması, 1972'de yayınlanmıştır.

20

İletişim araştırmaları konusunda Ankara'da ilk öne çıkan isimler olan Oskay, Tokgöz ve Aziz doktoralarını AÜ SBF'de tamamlamışlardır. Onlar gibi pek çok önemli isim -Murat Güvenir, Aydın Uğur, Veysel Batmaz, Erol Mutlu, Haluk Geray- yine SBF'den doktora almış, ancak 1990'lı yıllarda Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi doktora verebilmiştir.

21

Hıfzı Topuz, 1970'li yıllardan itibaren iletişim alanında yapıtlar çıkarmıştır. Asıl önemi 1980'li yılların ortasından sonra ders kitabı, referans kitabı ve güncel iletişim kitapları yazmada olmuştur. Haluk Şahin ABD'de doktorasını tamamlamış, akademik çalışmalarda bulunmuş önemli bir isimdir. Daha sonraları Türkiye'ye gelerek, profesyonel gazetecilik yaparken, eğitim alanında da çalışmalarını sürdürmektedir.

Ankara Üniversitesi SBF BYYO'nun kuruluşu, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurularak birinci beş yıllık kalkınma planı çalışmalarının yapılışı, TRT Kurumunun oluşturulması hep 1960'lı yılların ürünleridir. Aynı yıllar içinde, ABD'de Türkiye'yi konu alan iletişimle ilgili araştırmaların da yapıldığı görülmektedir¹⁸. Ankara BYYO'da eğitim ve öğretim çalışmaları sürerken, TRT'nin konumu ve kurumun yaptığı uygulamalar, televizyonun kurulup kurulmama yacağı toplum içinde dikkatleri çekmiştir. Bu durum iletişim eğitimi bağlamında yapılmış iletişim araştırmalarını da beraberinde getirmiştir (Taşer, 1969; Oskay, 1971; Tokgöz, 1972; İlal, 1972; Aziz, 1975).

Gerçekten 1970'li ve 1980'li yıllar içinde Ankara Üniversitesi SBF BYYO'da Ünsal Oskay, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Uygur Kocabaşoğlu, Metin Kazancı pek çok iletişim araştırmasının gerçekleşmesinde rol almışlardır. Anılan bu isimlere, yine Ankara'da 1980'li yılların başında Fransa'da doktora çalışmalarını tamamlayan Korkmaz Alemdar, Ertuğrul Özkök ve Raşit Kaya katılmışlardır. Aynı yıllar içinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden bazı öğretim üyelerinin iletişim hukuku üzerine ders kitapları hazırladıkları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği'nce yaptırılan bazı ampirik çalışmalarda iletişim konusuna yer verildiği görülmektedir¹⁹.

1982 yılından itibaren Türkiye'deki tüm akademik kurumların YÖK çatısı altında örgütlenmesiyle birlikte, BYYO'lar doğrudan üniversite rektörlüklerine bağlanırken, iletişim alanında lisans eğitiminden sonra yüksek lisans ve doktora yolu açılmıştır²⁰. Bu yeni yaklaşım biçimi içinde, iletişim eğitimi veren kurumlarda iletişim araştırmaları örnekleri Ankara'dan sonra, Eskişehir, İstanbul ve İzmir'den de gelmeye başlamıştır. Yine bu yıllar içinde alana yayınlarıyla olduğu kadar eğitime olan katkılarıyla iki yeni ismin girdiğini -Hıfzı Topuz ve Haluk Şahin- söylemek gerekir²¹.

1990'lı yıllarda ise, yüksek lisans ve doktora çalışması olarak Türk iletişim araştırması literatüründe bir birikim sağlanma yoluna gidilmeye başlanmıştır. Bu durum, hiç kuşkusuz, iletişim alanının örgütlenmesinin olduğu kadar, eğitim ve öğretim bakımından gösterilen çabaların bir sonucudur. Alanın literatürü, her gün yeni ileti-

şim araştırmaları örnekleriyle zenginleşirken, yapılan çalışmalarda konular itibariyle bir ayrışmanın olduğu -örneğin ana akım/eleştirel iletişim kuramları, iletişim teknolojisi, siyasal iletişim, popüler kültür, iletişim tarihi, iletişim politikaları, iletişim ve etik, haber incelemeleri- gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte, 1990'lı yılların son yarısında gerek devlet üniversitelerinde, gerekse vakıf üniversitelerinde kurulan iletişim fakültelerinin sayısının artması, yapılan iletişim araştırmalarının olduğu kadar araştırmacıların sayısının ve niteliğinin artması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

1970'li yıllardan itibaren iletişim araştırması yapma çığırını açılırken, aynı yıllarda Ankara BYYO'da iletişim eğitim ve öğretimi için ders malzemesi hazırlamaya da yönelinmiştir. Bu yönde gösterilen çabalar önce yabancı dilde yazılmış ders kitabını veya makaleyi Türkçe'ye çevirme, çoğaltma yoluyla ders notu hazırlama ile başlamıştır. İkinci aşamada 1980'li yıllardan itibaren Türkçe yazılmış ders kitaplarının yayınlanması yer alırken, 1990'lı yıllardan itibaren bütün bunlara ek olarak, yabancı dillerden çevrilen makalelerin derlemeler içinde toplanması ile dünya iletişim literatüründe çok isim yapmış kitapların Türkçe'ye çevrilerek kazandırılmasına yönelinmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de halen önce BYYO'ların, 1992'den sonra İletişim Fakültelerinin araçsal yapılarına paralel olarak, ders kitabı yazmanın nicelik ve nitelik açısından yeterli bir düzeye geldiğini söylemek zordur²².

3.4 İletişim Profesyonelleri/Meslek İlişkisi Yönünden Yapılan Çalışmalar

İletişim alanında çalışanların iletişim olgusu üzerinde olduğu kadar iletişim araştırmalarına olan katkıları da yadsınamaz. İletişim profesyonelleri mesleklerini her gün icra ederken, anılarını yazmak, günlük olarak yazdıkları yazıları derlemeler içinde toplamak yanında, belirli bir konuyu da irdelemektedirler. Hatta, belirli bir iletişim konusu/olgusu üzerinde araştırma yapabilmektedirler²³. Bu gibi yaklaşımların iletişim profesyonellerince -gazeteciler, radyocular, televizyoncular, reklamcılar, sinemacılar, fotoğrafçılar- kullanımına Cumhuriyet döneminde belirli zaman aralıkları içinde rastlanılmaktadır.

22

Ders kitapları, iletişim kuramı, radyo yapımı, televizyon yapımı, gazetecilik, radyo ve televizyonla ilgili temel kavramlar yanında, radyo ve televizyonun teknik yönleri üzerinde toplanmaktadır. Bu konuda önemli isimler arasında İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Ünsal Oskay, Metin Kazancı, Erol Mutlu, Merih Zilloğlu, Mahmut Tali Öngören, Raşit Kaya, Özden Çankaya, Alaattin Asna ve diğerleri sayılabilir.

23

Ahmet Emin Yalman, Sabiha ve Zekeriya Sertel, Nezih Demirkent gibi anılarını yazarlar yanında, Mehmet Ali Birant, Can Dündar, Bülent Çaplı, Emin Çölaşan, Uğur Mumcu, Hasan Cemal ve Faruk Bildirici gibi isimlerin belirli konular üzerinde kitapları bulunmaktadır. Bu isimleri çoğaltmak mümkündür.

Özal döneminden itibaren gazeteci-yazar olgusu toplum içinde yaygınlık kazanmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim profesyonelleri aynı zamanda mesleği değerlendiren yapıtlara da imza atmaktadırlar. Mesleği değerlendiren kitaplar, eleştirel bir bakış açısı ile yazıldıklarından hem mesleğe katkı sağlamakta, hem de iletişim araştırmacılarına kaynak oluşturmaktadırlar. Mesleği değerlendiren kitapların sayısı, diğerlerine göre daha azdır²⁴. Bütün bu çalışmaları, önemli çabalar olarak iletişim araştırmalarında olduğu kadar iletişim literatürüne de katkıda bulunan yapıtlar olarak değerlendirmek gerekir.

IV- Değerlendirme

Türkiye'de iletişim araştırmalarının alt yapısını özellikle Cumhuriyet döneminde yapılmış çeşitli sosyal bilimler araştırmaları hazırlarken, 1940'lı yıllardan itibaren iletişim araştırmaları olarak da değerlendirilebilecek araştırmaların yapıldığı açıktır. 1950'li yıllardan itibaren, iletişim eğitiminin başlamasıyla birlikte, iletişim araştırmalarının bilimsel metodoloji kullanılarak yapıldığı gözlemlenebilmektedir. Bu yönden Cavit Orhan Tütengil ile Nermin Abadan-Unat'ın gösterdikleri çabaları büyük takdirle karşılamak gerekmektedir. Özellikle, Nermin Abadan-Unat, Türkiye'de iletişim eğitimi bakımından bilimsel olarak yapılmış iletişim araştırmalarında öncülük görevini üstlenmiştir.

Hiç kuşkusuz, iletişim araştırmalarına gerçek anlamda yönelik 1970'li yıllar ile birlikte olmuştur. Alanı öngütleme için çaba gösteren önemli isimler ortaya çıkarken, Ankara Üniversitesi SBF BYYO iletişim araştırmalarının gerçekleştirilmesinde önemli bir misyon yüklenmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllar, özgün iletişim araştırmalarının yapılmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de yapılan iletişim araştırmaları nicelik ve nitelik yönünden artış gösterirken, iletişim literatürü bilimsel araştırmalar yanında ders kitapları, çevirilerle farklı bir görünüm kazanmaya yönelmiştir.

Hiç kuşkusuz, iletişim araştırmalarında belirli aşamaların kaydedildiği açıktır. Araştırma sayısı artmıştır fakat nicelliğin yanında

niteliğin geliştirilmesi de büyük bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle, ortaya konulan iletişim araştırmalarının tarihsel bir perspektif içinde incelenme ve değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Böyle bir değerlendirme, hiç kuşkusuz, iletişim araştırmalarının nereden nereye geldiğini gösterebilme yönünden bazı ipuçları verebilecektir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, Nermin ve Sarıbay Ali Yaşar (1986). "Siyaset Sosyolojisi, Geçmiş, Kapsamı: Türkiye'de Gelişim Çizgisine Bir Bakış". *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*. Sevil Atauz (der.) içinde. Türk Sosyal Bilimler Derneği. Ankara:Olgaç Matbaası. 61-65.
- Akşit, Bahattin (1986). "Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye". *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*. Sevil Atauz (der.) içinde. Türk Sosyal Bilimler Derneği. Ankara:Olgaç Matbaası. 195-232.
- Aziz, Aysel (1975). *Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bozkurt-Şimşek, Tülay (1988). "Muzaffer Şerif Başoğlu". *Türk Toplumbilimcileri 2*. Emre Kongar (der.) içinde İstanbul: Remzi Matbaası. 293-329.
- Çilga, İbrahim (1982). "Cavit Orhan Tütengil". *Türk Toplumbilimcileri 1*. Emre Kongar (der.) içinde, İstanbul: Remzi Matbaası. 395-437.
- Erkul, Ali (1982). "Prens Sabahattin". *Türk Toplumbilimcileri 1*. Emre Kongar (der.) içinde, İstanbul: Remzi Matbaası. 81-150.
- Erkul, Ali (1997). "Behice Boran'ın Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Süreçleri". *Amme İdaresi Dergisi*. 30/1:83-107.
- Kasapoğlu, Aytül (1999). *60 Yıllık Gelenek DTCF'de Uygulamalı Sosyoloji* (Berkes -Boran Çağatay-Güler-Nirun). Ankara: Ümit Ofset.
- Kayal, Kurtuluş (1994). *Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler*. Ankara: Ayıldız Matbaası.
- Keleş-Dürsun, Çiler (1999). "Behice Boran'ın İletişim Alanına Katkıları". *Kültür ve İletişim*. 2/1: 15-42.
- Kocabaşoğlu, Uygur (1980). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*. Ankara: SBF.BYYO Basımevi.
- Kongar, Emre (1982). "Ziya Gökalp". *Türk Toplumbilimcileri 1*. Emre Kongar (der.) içinde, İstanbul: Remzi Matbaası. 33-77.
- Kongar, Emre (1988). "Mümtaz Turhan". *Türk Toplumbilimcileri 2*. Emre Kongar (der.) içinde İstanbul: Remzi Matbaası. 217-290.
- Oskay, Ünsal (1971). *Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon*. Ankara.
- Özer, İnan (1982). "Niyazi Berkes". *Türk Toplumbilimcileri 1*. Emre Kongar (der.) içinde, İstanbul: Remzi Matbaası. 251-290.

- Taşer, Cengiz (1969). *Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği*. TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları. NO: 5. Ankara: Ayıldız Matbaası.
- Tokgöz, Oya (1972). *Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri: Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tokgöz, Oya (1986). "Siyasal İletişim" *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*. Sevil Atauz (der.) içinde. Türk Sosyal Bilimler Derneği. Ankara: Olgaç Matbaası. 97-116.
- Toprak, Zafer (1988). "Türkiye'de Toplum Biliminin Doğuşu". *Türk Toplum Bilimcileri 2*. Emre Kongar (der.) içinde İstanbul: Remzi Matbaası. 15-29.
- Uygun, Hamza ve Özer, İnan (1982). "Hilmi Ziya Ülken". *Türk Toplum Bilimcileri 1*. Emre Kongar (der.) içinde, İstanbul: Remzi Matbaası. 155-212.

Shooting AIDS: A Comparison of Philadelphia and Les Nuits Fauves

Abstract

Philadelphia (Jonathan Demme, 1993), a Hollywood film, is concerned with AIDS, a topic, which has been ignored by mainstream cinema. The film reminds us of the other films on AIDS, and the ways in which the issue has been represented on the screen. This article aims to focus on *Philadelphia* and *Les Nuits Fauves* (Cyril Collard, 1992), a French film dealing with AIDS, which has gained cult status since its director died of AIDS. The article presents a brief overview on AIDS, and examines the two films mentioned above in terms of issues of the representation of AIDS, realism, Hollywood and French cinema.

Nejat Ulusay
Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi

AIDS'i Sinemalaştırmak: Philadelphia ile Yırtıcı Geceler adlı Filmlerin Karşılaştırılması

Özet

Bir Hollywood filmi olan *Philadelphia* (Jonathan Demme, 1993), anaakım sinema tarafından ihmal edilmiş bir konu olan AIDS'i ele almaktadır. Film, aklımıza, AIDS üzerine yapılmış başka filmlerle bu konunun sinemadaki temsilinin nasıl gerçekleştiği sorularını getirmektedir. Bu makale, *Philadelphia* ve yönetmenin AIDS'den ölümünden sonra kült film konumuna ulaşan, AIDS üzerine bir Fransız filmi olan *Yırtıcı Geceler* (*Les Nuits Fauves*, Cyril Collard, 1992) üzerinde durmaktadır. Makale, AIDS üzerine kısa bir değerlendirmeden sonra, yukarıda belirtilen iki filmi, AIDS'in sinemada temsili, gerçekçilik, Hollywood ve Fransız sineması gibi konular çerçevesinde incelemektedir.